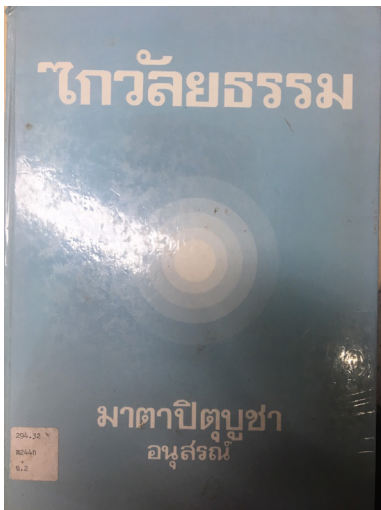

ปริทัศน์หนังสือ เรื่อง ไกวัลยธรรม

Kaivalayatham

พิชัย สุขวุ่น¹ | Pichai Sookwoon

หนังสือเรื่อง “ไกวัลยธรรม” เป็นการจัดพิมพ์ทบทบบรรยายธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุที่บรรยายไว้เมื่อ พ.ศ. 2516 จากนั้น พ.ศ. 2536 ได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือ โดยความประสงค์ของครอบครัวสกุลเหมะกุล พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร กรุงเทพมหานคร มีจำนวน 492 หน้า เนื้อหาโดยรวมของทุกบทคือการอธิบายว่า แท้จริงแล้ว ทุกสิ่งบนโลกนี้มีที่มา จากจุดเดียวกัน คือ มีกฎบางอย่างควบคุมความเป็นไปของทุกสิ่งและเรียกสิ่งนั้นว่า “ไกวัลยธรรม” คือธรรมหรือภาวะที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง มิโดยมิต้องมีใครสร้างขึ้น มีอยู่เช่นนั้นตลอดไป มีอยู่ในทุกที่ทุกเวลา หรืออาจเรียกว่ามีอยู่เหนือพื้นที่และเวลาก็ได้ เพราะสิ่งนี้ไม่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด

ชื่อหนังสือ	ไกวัลยธรรม
ผู้แต่ง	พุทธทาสภิกขุ
จำนวน	492 หน้า
ปีที่พิมพ์	2536
ราคา	285 บาท
สำนักพิมพ์	ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร

¹ ดร., สาขาวิชาจิตรกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
ติดต่อได้ที่ : pichaiart@gmail.com

¹ Dr., Program in Painting, Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University, e-mail: pichaiart@gmail.com

ความจำเป็นสูงสุดที่มนุษย์ต้องรู้จักสิ่งนี้ ก็เพราะว่าหากรู้จักแล้วจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและมนุษย์กับสิ่งทั้งหลายมีมิติภาพที่ดีต่อกัน คือ เบียดเบียนเอาเปรียบกันไม่ได้เราจะใช้ชีวิตตรงกันข้ามกับภาวะทางสังคมในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการเอารัดเอาเปรียบและมีความขัดแย้งตลอดเวลา ซึ่งเป็นความติดตันของความรู้ เพราะความรู้ที่มีอยู่และใช้เป็นทุนของการพัฒนาในทุก ๆ สังคม เป็นความรู้ที่เจือปนอยู่ด้วยความปรารถนาทางวัตถุ หวังว่าตนเองจะได้ประโยชน์จากความรู้เหล่านั้นอยู่เสมอ ยิ่งมีการพัฒนาความรู้ทางวัตถุกว้างขวางเพียงใด การเอารัดเอาเปรียบก็ยิ่งแนบเนียนและเป็นไปอย่างกว้างขวาง บนเส้นทางของความรู้และการพัฒนามีเพียงความก้าวหน้าทางวัตถุและการบริโภคใช้สอยอย่างเกินพอดีเท่านั้นที่เป็นคำตอบแห่งอนาคต

หนังสือเล่มนี้นำเสนอใจตรงที่พยายามแสดงให้เห็นว่า สิ่งสูงสุดในวิวัฒนาการของมนุษย์ คือความรู้ทางจิต เพราะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมให้ชีวิตเดินบนเส้นทางที่ถูกต้อง การเข้าใจกฎธรรมชาติของการมีชีวิตอยู่อย่างลึกซึ้ง ย่อมเป็นภูมิปัญญาอันสูงสุดที่มนุษย์พึงจะเรียนรู้ได้ แต่ถ้าโลกของความรู้และการพัฒนายังเดินไปบนเส้นทางของวัตถุเช่นเดิม เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ก็ยากเกินไปที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ และอาจไม่เห็นความจำเป็นที่ต้องรู้เรื่องนี้ก็เป็นได้ รู้จักเพียงการทำมาหากินตามสัญชาตญาณพื้นฐาน และเวียนวนอยู่กับความรู้ตามสัญชาตญาณของการมีชีวิตรอด ชีวิตเช่นนี้จะไม่มีทางรอดตามความหมายของ ไกวัลยธรรม คือไม่มีโอกาสมองเห็นสิ่งที่ดีไปกว่าการดำรงชีวิตทางวัตถุ จึงเป็นเรื่องน่าเสียดายที่ชีวิตไม่ได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์สูงสุด คือมีจิตใจที่เยือกเย็น มีสติปัญญาที่ถูกต้องตามความเป็นจริงของโลก และอยู่ร่วมกับทุกสิ่งอย่างเห็นอกเห็นใจต่อกันโดยไม่แบ่งแยกกระหว่างเรากับผู้อื่น

ในขณะที่เขียนปริทัศน์หนังสือเล่มนี้ คือเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2564 เป็นช่วงเวลาในประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ กำลังเผชิญกับการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ในขณะเดียวกันการสู้รบครั้งใหญ่ระหว่างประเทศอิสราเอลกับชาวปาเลสไตน์ก็เป็นไปอย่างดุเดือด มีการใช้อาวุธที่ทันสมัยทำลายกัน ทำให้อุณหภูมิในการทำลายล้างมีคุณภาพสูงยิ่ง ทำให้มีผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นสถานการณ์ในประเทศเมียนมาร์ โดยเป็นการต่อสู้กันของฝ่ายทหารกับพลเมืองที่ไม่ยอมรับอำนาจการรัฐประหารซึ่งเป็นไปอย่างดุเดือดรุนแรง รวมทั้งสถานการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยก็อยู่ในจุดที่ไม่มีความมั่นคง

สถานการณ์ดังกล่าว ยิ่งทำให้หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญและมีความโดดเด่นขึ้นมา เพราะสังคมย่อมต้องการการอยู่ร่วมกันบนเส้นทางใหม่ ที่ต้องลดความขัดแย้งและความเห็นแก่ตัวของปัจเจกบุคคล ซึ่งเห็นได้ชัดว่า เมื่อความรู้ทางจิตหายไปจากการเรียนรู้ของมนุษย์ ปัญหาต่าง ๆ ของชีวิตและสังคมจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นมาก และนับวันจะเร่งความเร็วให้เข้าใกล้ตัวเรามากยิ่งขึ้น สิ่งที่เรียกว่าการพัฒนาในปัจจุบันอาจเสียเวลาและทรัพยากรไปโดยเปล่าประโยชน์

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่าเมื่อมนุษย์ละทิ้งความรู้ทางจิตโดยให้ความสำคัญกับวัตถุและการบริโภคใช้สอยที่เกินพอดี ทุกคนจึงทำทุกอย่างเพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์ กรณีของการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 มีข้อสังเกตที่เป็นต้นเหตุอยู่ 2 ประการ คือ 1) เกิดจากการทำลายระบบนิเวศ จนทำให้สัตว์ป่าอย่างค่างคว จากที่เคยอาศัยอยู่ในป่า เมื่อไม่มีป่าจึงมาอาศัยในฟาร์ม เชื้อไวรัสจึงแพร่ไปยังสัตว์เลี้ยงและส่งต่อมาสู่คนตามลำดับ 2) เป็นเชื้อไวรัสที่เกิดจากห้องทดลอง เพื่อหวังรายได้จากการขายวัคซีน สองสาเหตุนี้ ไม่ว่าไวรัสโควิด-19 จะเกิดจากสาเหตุใด ถือเป็นความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ จนก่อให้เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวง

แม้ขณะที่สังคมเกิดโรคระบาด กลไกทางเศรษฐกิจยังหาโอกาสทำกำไรจากสินค้าที่จำเป็นในช่วงเวลานั้น ภาวะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า สังคมมนุษย์มีความบกพร่องทางศีลธรรมอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นผลมาจากระบบการศึกษาและการให้ความสำคัญของความรู้ทั้งหมดที่ยังวนเวียนอยู่กับความก้าวหน้าทางวัตถุ เพื่อให้ตนเองได้เปรียบผู้อื่น การกล่าวถึงไกวัลยธรรมในหนังสือเล่มนี้จึงสวนทางกับการพัฒนาในปัจจุบันที่กำลังสร้างปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ใจความสำคัญของไกวัลยธรรม คือต้องการให้มนุษย์รู้จักกับภาวะที่ไม่มีตัวตนของสิ่งใด ซึ่งเป็นอีกภาวะหนึ่งที่ตรงข้ามกับความรู้สึกแห่งตัวตน สิ่งที่เราเรียกว่าตัวตนตามที่เราารู้สึก ต้องเผชิญกับภาวะของการเกิดดับ แต่ไกวัลยธรรมแสดงให้เห็นว่า เราต้องก้าวสู่ที่อีกภาวะหนึ่งของชีวิต ซึ่งอยู่ในชีวิตประจำวันนี้เอง ทุกวันนี้เราตกอยู่ในความรู้สึกแห่งตัวตนที่ไม่มีอยู่จริง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งวัตถุและจิตอยู่เรื่อยไป การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้เป็นทุกขอยู่เสมอ ในทางตรงกันข้ามแม้เราจะอยู่ในภาวะเดิมแต่เปลี่ยนความเข้าใจใหม่ เข้าใจโลกที่เป็นนิรันดร์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเข้าใจโลกเสียใหม่จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับทุกสิ่งเป็นไปในทางที่เป็นมิตรภาพที่ดีต่อกัน

ในบทท้ายๆ ของหนังสือเล่มนี้ ท่านพุทธทาสภิกขุได้เน้นไปที่ไคววัลยธรรมในฐานะทำให้เกิดความปรองดองระหว่างศาสนา โดยแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าของแต่ละศาสนาย่อมมีลักษณะเดียวกัน คือมีอำนาจกำหนดความเป็นไปของทุกสิ่ง มนุษย์จึงไม่ควรขัดแย้งกัน เพราะความแตกต่างของศาสนาและนิกาย ท่านพุทธทาสภิกขุได้ตีความคำสอนของศาสนาต่าง ๆ ให้มีความใกล้เคียงกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำสอนของทุกศาสนามุ่งหมายไปที่จุดเดียวกัน คือการละทิ้งความเป็นตัวตนและไปอยู่ร่วมกับพระเจ้าหรือกฎธรรมชาติที่อยู่เหนือการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และเวลา และเป็นสิ่งเดียวกับความเป็นนิรันดร์

การทำความเข้าใจกับเนื้อหาและสาระสำคัญ

เนื้อหาเรื่องไคววัลยธรรมที่ท่านพุทธทาสภิกขุนำเสนอนี้ เป็นความพยายามที่ต้องการให้เราเข้าใจถึงสูงสุดในคำสอนของพุทธศาสนา และแสดงความเป็นสากลของคำสอนดังกล่าว โดยโยนให้เห็นว่า แม้แต่ศาสนาเต๋าในจีน ศาสนาพราหมณ์ในอินเดีย และศาสนาคริสต์ในโลกตะวันตก ทุกศาสนาได้กล่าวถึงสิ่งสูงสุด เช่น เต๋า ไม่ใช่รูป ไม่ใช่นาม และเป็นสิ่งที่ไม่มียู่ ส่วนปรมาตมน์ของศาสนาพราหมณ์ก็เป็นตัวตนที่ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด ศาสนาคริสต์ก็มีพระเจ้าเป็นผู้กำหนดสิ่งต่างๆ และพระเจ้าย่อมเป็นนิรันดร์อยู่เสมอ ในพุทธศาสนา ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า สิ่งสูงสุดคือกฎธรรมชาติอย่างกฎอิทัปปัจจยตา กฎไตรลักษณ์ กฎอริยสัจ 4 เป็นต้น และกฎธรรมชาติเหล่านี้มีความหมายเดียวกับคำว่า นิพพาน อนัตตา และสุญญตา ถ้าจะให้มีพระเจ้าเพื่อเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น สิ่งเหล่านี้คือพระเจ้าของพุทธศาสนา เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้มีชีวิตรอด

การกล่าวถึงไคววัลยธรรมอย่างกว้างขวางกินความเชื่อมโยงไปยังศาสนาต่างๆ และยกตัวอย่างคำสอนสำคัญของพุทธศาสนา เพื่อแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เรียกว่าไคววัลยธรรมมีความเป็นสากล และปรากฏอยู่ทั่วไป ไม่ขึ้นอยู่กับพื้นที่และเวลาหรือมีอยู่ในทุกที่ทุกเวลา ไคววัลยธรรมจึงมีความหมายว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อน มีอยู่โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลง และทำให้สิ่งทั้งปวงมีการเปลี่ยนแปลง หมายความว่า สิ่งนี้มีอยู่อย่าง เป็นนิรันดร์ นอกจากตัวเองจะไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว ยังสร้างกฎควบคุมให้ทุกสิ่งเป็นไปตามกฎ กฎดังกล่าวคือไคววัลยธรรมที่อยู่ในฐานะของกฎอิทัปปัจจยตาและไตรลักษณ์ ซึ่งกฎอิทัปปัจจยตาเป็นกฎตายตัวที่อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่า “เมื่อมี สิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น” และในทางกลับกัน

“เมื่อไม่มี สิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงดับลง” หากมองทุกสิ่งให้อยู่ภายใต้ปรากฏการณ์นี้ เท่ากับโลกนี้ไม่มีความแตกต่างของสิ่งใดเลย มีแต่เหตุปัจจัยที่กระทำต่อกันเท่านั้น เมื่อใดหมดเหตุปัจจัยสิ่งนั้นจะดับลงและเป็นการดับลงในสิ่งที่ป็นนิรันตรการเข้าถึงสิ่งที่มีตัวตนไม่มีการยึดถือ คือการเข้าถึงพุทธศาสนาอย่างแท้จริง การกล่าวถึงเรื่องไกวัลยธรรมคือการแสดงให้เห็นว่ามีสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังการเกิดดับของสิ่งทั้งหลาย ดังนั้น ความรู้สึกเป็นตัวตนของเรา และมีความเห็นแก่ตัวย่อมเป็นการเข้าใจผิด เมื่อเข้าใจผิด จึงทำสิ่งต่าง ๆ ผิดพลาดไปด้วย เราจึงมีความทุกข์เพราะความรู้สึกเป็นตัวตน และยังหาทางออกจากสิ่งนี้ไม่ได้ เพราะไม่สามารถปล่อยวางสิ่งทั้งหลายให้พ้นไปจากความรู้สึกแห่งตัวตนได้

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงไกวัลยธรรมในฐานะเป็นสิ่งที่มียู่ทั่วไป ในทุกที่ทุกเวลา และมีอยู่ตลอดไป แต่คนส่วนใหญ่กลับไม่สนใจ และให้ความสำคัญกับการปรุงแต่งเกิดดับทั้งหลาย เราจึงอยู่กับโลกของมายา เสียเวลาไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็นที่สร้างปัญหาอย่างไม่สิ้นสุด ดังที่กล่าวไว้ในความนำว่า ยิ่งมีความรู้ก้าวหน้าและยิ่งมีการพัฒนามากเท่าใด ก็ยิ่งสร้างปัญหาใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ความขัดแย้งความรุนแรงย่อมเกิดจากการไม่รู้จักสิ่ง ที่เรียกว่าไกวัลยธรรม ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่มีตัวตนของสิ่งใด ดังที่ไต่ยกตัวอย่างกฏอัมปิปัจจัยตาที่ทุกสิ่งแท้จริงแล้วมีแต่เหตุปัจจัยเท่านั้น เป็นเพียงสิ่งที่เกิดดับอยู่เสมอ

เมื่อท่านอธิบายว่าไกวัลยธรรมคือสิ่งที่มียู่ทุกที่ทุกเวลา มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง ไม่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด โดยท่านย้ำมากในบทที่ 1 ว่าไกวัลยธรรมเป็นสิ่งที่มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง เป็นที่มาของสิ่งทั้งปวง แม้สิ่งทั้งปวงจะดับไป แต่ไกวัลยธรรมนั้นยังอยู่โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ท่านเน้นว่าเราควรเลือกมีชีวิตอยู่กับสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง จะมีคุณค่าต่อชีวิตมากกว่า และสามารถแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมได้ การอยู่กับความรู้สึกแห่งตัวตนและการเกิดดับของวัตถุ สิ่งนี้เองที่สร้างปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมา ท่านจึงแนะนำให้สนใจกับสิ่งที่อยู่เหนือการเกิดดับให้มาก ซึ่งคำสอนที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาก็มุ่งเน้นให้เข้าถึงภาวะแห่งการไม่มีการเปลี่ยนแปลงนี้ เช่น นิพพาน อนัตตา สุญญตา เป็นต้น และย้ำว่าการได้อยู่ภายใต้กฎของสิ่งที่เรียกว่าไกวัลยธรรมนี้เอง ที่ทำให้ทุกสิ่งมีจุดกำเนิดมาจากที่เดียวกัน คือมาจากไกวัลยธรรมที่มีอยู่ก่อนการมีอยู่และเกิดดับของทุกสิ่ง คือมีอยู่ก่อนจักรวาล ดวงอาทิตย์ และทุกสิ่ง รวมทั้งความรู้สึกทางจิตก็เช่นเดียวกัน การไม่ปรุงแต่งย่อมมีอยู่ก่อน ก่อนการปรุงแต่งจนสร้างเป็นเรื่องราวต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการเกิดดับของความคิดเท่านั้น

การแสดงให้เห็นว่าไควล์ยธรรมเป็นสิ่งที่มียูก่อนสิ่งทั้งปวง ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงเรื่องนี้ผ่านคำสอนของพระพุทธเจ้าในครั้งที่ตรัสถึงกฎไตรลักษณ์และกฎอิทัปปัจจยตา โดยมีเนื้อความดังนี้

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะพระตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ตาม พระตถาคตทั้งหลายไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธรรมชาตินั้นตั้งอยู่แล้วเทียว ตั้งอยู่ในฐานะเป็นธรรมดาแห่งธรรม เป็นกฎตายตัวแห่งธรรม ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง”

เนื้อความนี้ เป็นตอนที่ตรัสถึงไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือความไม่เที่ยง มีอยู่เป็นธรรมดา เป็นกฎตายตัว การเปลี่ยนแปลงที่มีการยึดถือว่าเป็นตัวเรานั้นเป็นทุกข์ และทุกสิ่งเป็นอนัตตา คือไม่ตัวตนของสิ่งใด สิ่งนี้มีอยู่แล้ว การมีอยู่ก่อนของกฎดังกล่าวในทุกที่ทุกเวลา จึงเป็นลักษณะหนึ่งของไควล์ยธรรม คำว่า “ธรรม” หมายถึงสิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้ด้วยตนเอง อีกตอนหนึ่งกล่าวถึงกฎอิทัปปัจจยตาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ตาม ตถาคตทั้งหลายจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธรรมชาติตั้งอยู่แล้วเทียว เป็นความตั้งอยู่แห่งธรรมดา เป็นกฎตายตัวแห่งธรรมดา คือความเป็นอิทัปปัจจยตา ได้แก่ ความที่เมื่อสิ่งนี้ สิ่งนี้ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ สิ่งนี้ ย่อมเกิดขึ้น เพราะอิชชาเป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงเกิดขึ้น”

ความตอนนี้กล่าวถึงกฎอิทัปปัจจยตา หมายถึง เป็นกฎตายตัวที่มีอยู่ก่อนที่แสดงให้เห็นว่าการมีอยู่ของสิ่งทั้งหลาย เกิดจากเหตุปัจจัยที่กระทำระหว่างกันเสมอ โลกมีสิ่งนี้อยู่เป็นต้นทุน โดยมีอาจหลีกเลี่ยงเป็นอย่างอื่นได้ การที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์อธิบายว่าโลกคือวัตถุที่แตกออกจากดวงอาทิตย์แล้วเย็นตัวลง จากนั้นค่อย ๆ มีสิ่งมีชีวิตดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน และมีวันที่จะแตกดับได้ ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยในช่วงเวลานั้นๆ กฎของวิวัฒนาการทั้งหลายอาจเรียกว่าพระเจ้าสร้างโลกขึ้นมา และมีอำนาจกำกับให้มีความเป็นไปตามเหตุปัจจัย หากเปรียบเทียบอำนาจของพระเจ้ายกกับกฎอิทัปปัจจยตา สองสิ่งนี้ย่อมเป็นสิ่งเดียวกัน และควรเลิกถกเถียงว่าศาสนาไหนมีพระเจ้าศาสนาไหนไม่มีพระเจ้า เพราะต่างก็มีสิ่งที่มีอำนาจสูงสุดอย่างเดียวกัน

ในส่วนของกฎอิทัปปัจจยตานี้ ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าเป็นคำสอนสำคัญ นอกจากจะนำไปเปรียบเทียบกับอำนาจของพระเจ้าได้แล้ว การอธิบายว่าโลกมีเพียงการกระทำกันของเหตุและผลเท่านั้น ผลของอีกสิ่งหนึ่งอาจกลายเป็นเหตุของอีกสิ่งหนึ่งก็ได้

โลกจึงมีเพียงเท่านั้น คือเป็นสัญญาตาเป็นความว่างอยู่อย่างตายตัว เป็นอนัตตาคือไม่มีตัวตนของสิ่งใด การเข้าถึงไกวัลยธรรมในความหมายนี้ ทำให้เราเป็นสิ่งเดียวกับความจริงที่เป็นนิรันดร์อย่างแท้จริง และสามารถสัมผัสไกวัลยธรรมตามกฎอภิปัจจยตาได้ โดยหันมองไปทางไหนก็เต็มไปด้วยกฎนี้

แต่ในชีวิตประจำวัน เราไม่ได้คิดถึงสิ่งนี้ มีแต่เพียงความปรารถนาที่จะตอบสนองของความเป็นตัวตนให้ถึงที่สุด ความรู้ทั้งหลายจึงพัฒนาบนพื้นฐานของความเห็นแก่ตัว ความเป็นอยู่ของชีวิตและสังคม จึงเป็นปัญหาต่อกัน พิจารณาได้จากการพัฒนาทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา เศรษฐกิจ และการเมือง เมื่อคนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจสิ่งนี้ ไม่สนใจเรื่องนี้ โลกจึงยากที่จะพัฒนาให้ก้าวหน้าไปได้ ภาวะเช่นนี้เป็นความติดตันของความรู้และเป็นการบกร่องของเราเอง การกล่าวถึงไกวัลยธรรมจึงน่าสนใจในฐานะเป็นสิ่งที่แก้ปัญหามาชีวิตและสังคมได้

กลับมาพิจารณาตอนท้ายของการกล่าวถึงกฎอภิปัจจยตาที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารทั้งหลายจึงเกิดขึ้น” ในตอนนั้นก็กล่าวถึงสิ่งที่มีความรู้สึกโดยตรง คือความไม่รู้ ทำให้เกิดการปรุงแต่งที่เรียกว่าสังขาร และถ้าเคยอ่านเรื่องปฏิจจสมุปบาทมาแล้วจะเห็นว่าความรู้สึกรู้สึกของมนุษย์ ย่อมเป็นไปตามกฎอภิปัจจยตา อย่างตายตัว คืออวิชชาทำให้เกิดสังขาร สังขารทำให้เกิดวิญญาน ต่อเนื่องเรื่อยไปจนเกิดตัณหา อุปาทาน ภพชาติ และเป็นทุกขีในที่สุด ในทางกลับกัน หากดับอวิชชาเสียได้ ก็ดับทุกขีได้ เช่นเดียวกัน ไกวัลยธรรมที่มีลักษณะเช่นนี้ มีอยู่ตลอดเวลาของความรู้สึกทางจิต ดังนั้น อริยสัจจ 4 จึงหมายถึงไกวัลยธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะความทุกข์และการดับทุกข์ ย่อมมีกฎตายตัว และเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อน ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม

เมื่อท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายที่มาของไกวัลยธรรมในพุทธศาสนาแล้ว คือกฎไตรลักษณ์และกฎอภิปัจจยตา ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว นอกจากนั้นยังอธิบายเพิ่มเติมว่า ลักษณะดังกล่าวเป็น ตถตา คือความเป็นอย่างนั้น อวิตถตา คือความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น อนัญญตตา คือความไม่เป็นโดยประการอื่น คำว่า ตถตา อวิตถตา อนัญญตตา สามคำนี้มีความหมายมากต่อการแสดงให้เห็นว่า กฎที่มีอยู่ก่อนนั้น เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และต้องเป็นเช่นนั้นตลอดไป

เมื่อพระพุทธเจ้าเปิดเผยให้เข้าใจในกฎดังกล่าว ท่านจึงสอนว่า ในกฎเหล่านั้น ไม่มีตัวตนของสิ่งใด การยึดถือความเป็นตัวตนและเห็นแก่ตัวจึงเป็นทุกข์ การกล่าวถึงเรื่องไภวัญชธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ คือความพยายามทำให้ความรู้และการพัฒนาทั้งหลาย มีความก้าวหน้าในทางธรรมะมากกว่าเดิม ความรู้เช่นนี้เป็นความรู้สูงสุด เพราะเรากำลังเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันกับพระเจ้าหรือกฎธรรมชาติที่ไม่มีการเกิดดับอีกต่อไป การมีอยู่ของไภวัญชธรรมจึงน่าสนใจเพราะเหตุนี้

ปัญหาของชีวิตและสังคมที่เกิดขึ้นและมีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ เป็นเพราะคนไม่สนใจธรรมะ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องไภวัญชธรรมนี้ไม่น่าสนใจสำหรับคนทั่วไป คนทั่วไปสนใจเทคโนโลยีและความก้าวหน้าของสิ่งประดิษฐ์ เพื่อตอบสนองการบริโภคใช้สอยเสียมากกว่า หรือไม่ก็สนใจชื่อเสียง เกียรติยศ อำนาจ และการยกย่องสรรเสริญจากบุคคลต่าง ๆ เมื่อความสนใจของคนส่วนใหญ่สวนทางกับธรรมะ สิ่งที่เราเรียกว่า ไภวัญชธรรมหรือธรรมะฝ่ายที่แสดงความเป็นจริงของโลกจึงมีผู้สนใจน้อย ไม่ปรารถนาที่จะศึกษาค้นคว้าสิ่งเหล่านี้ แม้เป็นสิ่งที่จำเป็นเพียงใดก็ตาม อย่างเรื่องไภวัญชธรรมนี้หากรู้แล้วจะทำให้เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง แม้กระทั่งการพิจารณาความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ความหวาดกลัว ความลึกลับสยองต่าง ๆ ไภวัญชธรรมสามารถแก้ไขได้ โดยทำให้มองเห็นว่าความรู้สึกเป็นทุกข์นี้เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเอง ความกลัวก็เป็นการปรุงแต่งเอาเอง ปรุงแต่งจนความรู้สึกไม่มีการหยุดนิ่ง เพียงเราหยุดความคิดเหล่านั้น แล้วก็เห็นไภวัญชธรรมว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีการเคลื่อนไหว ไม่มีการปรุงแต่ง คือมีสิ่งที่อยู่พ้นความหวาดกลัว ความลึกลับสยองเหล่านั้น การมีชีวิตเช่นนี้ย่อมปลอดภัยกว่าถูกต้องกว่า เช่น หากสิ่งของที่เรารักสูญหายสักชิ้นหนึ่ง ถ้าเรานึกถึงไภวัญชธรรมได้ในขอบเขตของสิ่งนี้ ไม่มีความรัก ไม่มีความหวาดกลัว มีแต่สิ่งที่เป็นไปตามกฎ คือมีเหตุปัจจัยอยู่ตลอดเวลา หากเราเข้าใจโลกให้พ้นจากเหตุปัจจัยนั้นได้ ไภวัญชธรรมก็จะปรากฏ สิ่งที่เราเรียกว่าไภวัญชธรรมหรือธรรมะตัวแท้ นั้น จะแสดงความจริงอยู่เสมอ เราจึงเห็นไภวัญชธรรมได้จากกฎที่มีอยู่อย่างนิรันดร์ เช่น กฎอิทัปปัจจยตา เป็นต้น เมื่อชีวิตรู้จักสิ่งนี้ได้จะดีหรือไม่ก็ลองประเมินเองได้ ลักษณะเช่นนี้คือการดำรงชีวิตอย่างไม่ยึดถือความเป็นตัวตนของสิ่งใด เพราะทุกสิ่งมีกฎของมันเองอย่างตายตัว เป็นสิ่งที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งที่มีอยู่ก่อน มีอยู่อย่างนี้โดยไม่เปลี่ยนแปลง แสดงว่าสิ่งที่เป็นความไม่มั่นคงเป็นอนัตตา เป็นสูญญตา เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่าง

เป็นธรรมดาและเป็นสิ่งทั่วไป ความมีอยู่ของสิ่งทั้งหลายต่างหากที่เป็นสิ่งชั่วคราวทั้งรูปธรรมและนามธรรม ดังนั้นเราจะมีชีวิตอยู่โดยแสวงหาเกียรติยศชื่อเสียงหรือกลับมาสนใจความจริงแท้ อย่างไรจะมีประโยชน์ต่อชีวิตมากกว่ากัน ถ้ามีชีวิตที่สัมผัสกับ ไกวัลยธรรมแล้ว จะเห็นสิ่งที่มีค่าอีกด้านหนึ่ง ซึ่งตรงข้ามกับความปรารถนาของคนทั่วไป การศึกษาธรรมะอย่างไกวัลยธรรมจึงมีผู้สนใจน้อย เพราะไม่ตรงกับความปรารถนาของกิเลสทั้งหลาย สิ่งนี้จึงเป็นของยากสำหรับคนทั่วไป และเป็นสิ่งที่ลึกเกินกว่าจะเข้าใจได้ แม้พระพุทธเจ้าตรัสว่าสิ่งนี้ หมายถึงไกวัลยธรรม ว่าเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่อย่างธรรมดา เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่อย่างเป็นกฎตายตัว และเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนก็ตาม เนื้อหาดังกล่าวนี้ เป็นการทำความเข้าใจว่าไกวัลยธรรมคืออะไร ตั้งอยู่อย่างไร เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันทางสังคมมากเพียงใด

เมื่อเข้าใจเบื้องต้นว่าไกวัลยธรรม คือสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง เป็นสิ่งที่ไม่เกิดดับ มีอยู่ทุกที่ทุกเวลา เป็นที่มาของสิ่งทั้งปวง และแสดงกฎที่มีอยู่ก่อนทุกสิ่ง สิ่งที่มีการเกิดดับเปลี่ยนแปลงจึงอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งนี้ อาจเรียกสิ่งนี้ว่าเป็นพระเจ้าก็ได้ เพราะมีอยู่อย่างนี้ตลอดไป หรือเรียกการมีอยู่ของไกวัลยธรรมว่าเป็น “อสังขตะ” คือสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งตรงข้ามกับ “สังขตะ” คือสิ่งที่ต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย คำว่าอสังขตะ ควรจดจำว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญของไกวัลยธรรม คือสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ยกเลิกไม่ได้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนการมีอยู่ของทุกสิ่ง การกล่าวถึงไกวัลยธรรม ไม่ว่าจะแง่มุมไหนย่อมมีคุณสมบัติหลัก ๆ คือ เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อน มีอยู่อย่างนี้ตลอดไป และไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถยกเลิก หรือทำให้หมดไปได้ เป็นสิ่งตรงข้ามกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงทั้งหลายทั้งรูปธรรมและนามธรรม

บทต่อๆ ไปท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงให้เห็นว่าไกวัลยธรรม ในฐานะเป็นกฎตายตัวที่ปรากฏอยู่ในคำสอนของพุทธศาสนา โดยเป็นการเปิดเผยความจริงของโลกอันเป็นสิ่งตายตัว พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบสิ่งนี้ และนำมาแสดงเปิดเผยให้เรทั้งหลายมีชีวิตในขอบข่ายของไกวัลยธรรม เพื่อป้องกันอันตรายทั้งร่างกาย จิตใจ และการอยู่ร่วมกันทางสังคม

บทที่ 2 ชื่อว่า **ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นสิ่งที่ควรแก่นามว่าธรรมทั้งปวง** หากเข้าใจเนื้อหาบทแรกได้ ตามที่ได้อธิบายว่าไควล์ยธรรมปรากฏอยู่ในทุกสิ่ง มีอยู่ตลอดเวลาได้อย่างไร บทนี้เป็นการขยายความว่า ไม่ว่าธรรมชาติทั้งปวง หมายถึงการมีอยู่ของสิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นอสังขตะ คือสิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงและสังขตะ คือสิ่งที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การมีอยู่อย่างนิรันดร์และการเป็นไปของทุกสิ่ง ควรเรียกว่าไควล์ยธรรม คำว่า ธรรมทั้งปวง หมายถึง สิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้ด้วยตนเอง ทั้งที่เปลี่ยนแปลงได้และไม่เปลี่ยนแปลงถือว่าอยู่ในขอบข่ายของไควล์ยธรรมทั้งสิ้น ความโดยรวมคือ การมีอยู่และเป็นไปของสิ่งทั้งหลายอยู่ในอำนาจของไควล์ยธรรม รวมทั้งการมีอยู่ของพระเจ้าและสิ่งที่เป็นไปตามกฎที่ตั้งอยู่อย่างเป็นธรรมดา ไควล์ยธรรมนี้จึงมีอยู่ก่อนและมีอยู่ตลอดไป รวมถึงความรู้สึกรัดตึงใจการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม เมือง ล้วนเป็นไปตามอำนาจไควล์ยธรรมที่มีกฎตายตัว ว่าถ้าทำอย่างนี้ผลจะเกิดอย่างนี้ เป็นการกล่าวถึงไควล์ยธรรมว่า ไม่อาจหลีกเลี่ยงสิ่งนี้ได้ ในการตั้งอยู่และเป็นไปของสิ่งทั้งปวง

บทที่ 3 ชื่อว่า **ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นกฎแห่งสามัญญลักษณ์** คำว่าสามัญญลักษณ์ คือไตรลักษณ์ ประกอบด้วย อนิจจัง ทุกข์ขัง อนตตา ตามที่ท่านพุทธทาสภิกขุ แสดงที่มาของ ไควล์ยธรรมไว้ในตอนต้น ว่าสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรมปรากฏอย่างชัดเจนในคำสอนของพระพุทธเจ้า คือกฎไตรลักษณ์และกฎอิทัปปัจจยตา ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตถาคตจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม สิ่งนี้มีอยู่แล้วตั้งอยู่อย่างเป็นธรรมดา และเป็นกฎธรรมชาติอย่างตายตัว แสดงว่ากฎไตรลักษณ์มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงและมีอยู่ตลอดไป ดังนั้นเมื่อเราอยู่ภายใต้กฎนี้ จึงควรเข้าใจให้ถูกต้องต่อทุกปรากฏการณ์ว่าต้องมีสามลักษณะคือ สิ่งใดมีอยู่อย่างเปลี่ยนแปลงได้ สิ่งนั้นต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงนั้นหากยึดถือจะเป็นทุกข์ และทุกสิ่งเป็นอนตตา คือไม่มีตัวตน ถ้าต้องการเป็นสิ่งเดียวกับไควล์ยธรรม เพื่อไม่ให้ เป็นชีวิตที่สูญเปล่าก็ต้องเห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่อย่างเป็นธรรมดา

บทที่ 4 ชื่อว่า **ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา** เรื่องนี้ได้อธิบายไปแล้วว่า กฎอิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่อยู่ก่อน ทำให้สิ่งทั้งหลายเกิดดับตามเหตุปัจจัย

บทที่ 5 ชื่อว่า **ไควล์ยธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งจตุราริยสังัจ** คือท่านเห็นว่า สิ่งทีเรียกว่าอริยสังัจ 4 คือ ความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ การดับลงของความทุกข์ และทางให้ถึงการดับทุกข์ เป็นสิ่งที่อยู่ก่อนและเป็นสิ่งตายตัว

บทที่ 6 ชื่อว่า **ไกวัลยธรรมในฐานะที่เป็นธาตุ** บทนี้อธิบายว่า ไกวัลยธรรม เป็นธาตุที่ไม่เหมือนกับสิ่งอื่นเพราะทรงตัวอยู่ได้เอง คือมีอยู่อย่างเป็นตถตา คือเป็นอย่างนั้น อวิตถตา คือไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น อนัญญตตา คือไม่เป็นโดยประการอื่น ส่วนธาตุอื่น ๆ เป็นสิ่งที่มีเหตุปัจจัย คือไม่คงที่ แต่ไกวัลยธรรมไม่เป็นอย่างนั้น ในความหมายนี้ ไกวัลยธรรม คืออสังขตะธาตุนั่นเอง

บทที่ 7 ชื่อว่า **ไกวัลยธรรมในฐานะเป็นธรรมชาติแห่งพุทธภาวะ** บทนี้กล่าวถึง ไกวัลยธรรมได้น่าสนใจมาก ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ทุกสิ่งบนโลกนี้ล้วนมีเชื้อแห่งพุทธภาวะ คือทุกสิ่งหากพัฒนาถึงที่สุดจะมีโอกาสเข้าถึงไกวัลยธรรม อันเป็นแดนที่ไม่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดได้ ใครคิดว่าตนเองไม่มีความสามารถหรือโง่งจนเกินไปไม่สามารถรู้เรื่องนี้ได้ อย่างนี้คิดผิด เพราะโลกได้พัฒนาการจากสิ่งไม่มีชีวิตแล้วค่อย ๆ กลายเป็นสิ่งมีชีวิต ทุกสิ่งมีเชื้อแห่งพุทธภาวะและเข้าถึงไกวัลยธรรมได้ทั้งสิ้น เพียงแต่ต้องรอเวลาที่เหมาะสมและการเรียนรู้อย่างถูกต้อง

บทที่ 8 ชื่อว่า **ไกวัลยธรรมในฐานะกฎชีววิวัฒนาการ** บทนี้คล้ายกับบทที่ 7 คือท่านอธิบายว่า การมีอยู่ของไกวัลยธรรม ทำให้ทุกสิ่งมีชีวิตวิวัฒนาการ ไกวัลยธรรมเหมือนพระเจ้าที่เรามองไม่เห็นแต่ค่อย ๆ สร้างสิ่งต่างๆ บนโลกนี้ และกำหนดเป้าหมายให้สิ่งต่างๆ เดินทางเข้าเป็นสิ่งเดียวกับไกวัลยธรรม หากพิจารณาเนื้อความที่เป็นความหมายของไกวัลยธรรมที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อน สิ่งทั้งหลายย่อมมีอยู่ในขอบข่ายของไกวัลยธรรมตั้งแต่ต้นและตลอดไป บทนี้เพิ่มเติมว่า ทุกสิ่งต้องวิวัฒนาการเข้าสู่ไกวัลยธรรมเหมือนกับว่าต้องค้นให้พบในชีวิตนี้และถือเป็นที่จุดสูงสุดของชีวิต

บทที่ 9 ชื่อว่า **ไกวัลยธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งคงกระพันชาตรี** บทนี้เป็นการย้ำว่า สิ่งที่เราเรียกว่าคงกระพันชาตรีไม่ใช่เครื่องรางของขลังที่ทำให้เกิดสิ่งนี้ได้ ไกวัลยธรรมต่างหาก เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่อย่างเป็นธรรมดา และมีอยู่ตลอดไป หากต้องการความคงกระพันชาตรีอย่างแท้จริง ต้องเข้าถึงสิ่งนี้เพราะเป็นสิ่งที่ไม่เกิดดับ

บทที่ 10 - 12 สามบทนี้ชื่อว่า **ไกวัลยธรรมในฐานะเป็นหลักมูลฐาน** เพื่อทำความเข้าใจอันตึระหว่างศาสนา สามบทนี้มีความสำคัญมาก เพราะการกล่าวถึงไกวัลยธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านมีจุดประสงค์สำคัญคือ ต้องการอธิบายว่า การมีอยู่ของสิ่งสูงสุดในศาสนาต่าง ๆ ย่อมมีลักษณะเดียวกันทั้งหมด คือเป็นไกวัลยธรรม ไม่ว่าจะเรียก

สิ่งสูงสุดว่าอะไร ย่อมมีอำนาจอย่างเดียวกับไควล์ธรรม คือเป็นสิ่งที่มืออยู่ก่อนเป็นนิรันดร์ ไม่มีจุดเริ่มต้นและสิ้นสุด และสร้างกฎให้ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามนี้ เช่น กฎอัมปิปัจจยตา เป็นต้น การทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างศาสนาระหว่างนิกาย เป็นเพราะไม่รู้จักร่างสูงที่สุดของศาสนาต่างๆ มีลักษณะอย่างเดียวกัน เป็นสิ่งที่มืออยู่อย่างนิรันดร์ มืออยู่ก่อน และมีอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน

บทที่ 13 เป็นบทสุดท้าย ชื่อว่า **ไควล์ธรรม เมื่อมนุษย์ยอมรับเอาเป็นเครื่องค้ำครองโลก** หมายความว่า ถ้าเราปฏิบัติให้ชีวิตเป็นสิ่งเดียวกับไควล์ธรรม สิ่งนี้สามารถค้ำครองโลกไม่ให้เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่ให้เกิดสงครามเช่นฆ่ากัน แต่ถ้าโลกไม่มีไควล์ธรรม ไม่พยายามศึกษา ไม่มีการปฏิบัติ โลกนี้ก็จะวินาศอย่างแน่นอน อย่างน้อยที่เห็นได้ทันที คือมนุษย์มีความทุกข์มากในปัจจุบัน มีชีวิตเหมือนไม่มีทางออก แม้ขณะที่เขียนบทปริทัศน์หนังสืออยู่นี้ การสู้รบครั้งใหม่ระหว่างประเทศอิสราเอลกับชาวปาเลสไตน์ก็เป็นไปอย่างดุเดือดและอาจเกิดเป็นสงครามโลกครั้งใหม่ก็เป็นได้ อันมีชนวนมาจากการแย่งชิงแผ่นดินของพระเจ้า ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้ามอบให้แก่ตน แต่หากพิจารณาสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมแล้ว แผ่นดินทุกที่เป็นแผ่นดินของพระเจ้า เพราะกฎอันตายตัวที่เรามองไม่เห็นมีอยู่ในทุกที่ทุกเวลา พระเจ้าจึงมีอยู่ในทุกที่ และทำให้ทุกอย่างเป็นไปอยู่ทุกขณะ การบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุในหนังสือเล่มนี้ จึงใช้แก้ปัญหาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

บทส่งท้าย

หนังสือเรื่องไควล์ธรรมนี้ เป็นผลงานที่ทรงคุณค่าอีกชิ้นหนึ่งที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ได้ศึกษาค้นคว้าและนำเสนอเพื่อให้เราทั้งหลายพ้นจากความหลงผิดทั้งปวง เนื้อหาอาจจะลึกซึ้งเข้าใจยาก จำเป็นต้องอ่านซ้ำอยู่บ้าง แต่เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ใกล้ชิดกับทุกชีวิตเป็นอย่างมาก ถ้าสังเกตให้ดีเนื้อหาเหล่านี้เป็นการอธิบายเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันโดยตรง เมื่อใดที่มีความทุกข์มากให้ลองพิจารณาว่า ไควล์ธรรมหรือกฎธรรมชาติที่มีอยู่ตายตัว แสดงให้เห็นอยู่ทุกขณะว่าไม่มีอะไรที่เราจะยึดถือเอาไว้ได้ โลกต้องเป็นไปตามกฎที่มีอยู่ทุกที่ทุกเวลา โลกนี้จึงไม่มีตัวเราและความทุกข์ที่เราสร้างขึ้นเอง ไควล์ธรรมยังแสดงให้เห็นว่าคนทั้งโลกเป็นคน ๆ เดียวกัน เพราะเรามีจุดกำเนิดอย่างเดียวกัน คืออยู่ภายใต้กฎธรรมชาติที่มีอยู่อย่างธรรมดา มีชีวิตอย่างเดียวกันภายใต้กฎธรรมชาติอย่างเดียวกัน ดังนั้น โลกจะรอดได้ต้องอาศัยข้อเท็จจริงนี้ เพื่อให้เกิดการปรองดองและรักผู้อื่นเท่ากับตนเอง

ขอให้ทุกท่านได้ประโยชน์จากการหาหนังสือเล่มนี้มาอ่าน และควรนำมาปฏิบัติให้อยู่ในชีวิตประจำวัน ขอให้ไกววัลยธรรมคุ้มครองท่านให้ปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจ

รายการอ้างอิง

พุทธทาสภิกขุ. (2536). *ไกววัลยธรรม*. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร.

Received: May, 25, 2021

Revised: May 28, 2021

Accepted: June 9, 2021